

Etika biomedicínskeho výskumu z kresťanského pohľadu

Záverečné komuniké 9. zhromaždenia
Pontifikálnej akadémie pre život

(Vatikán, 24. - 26. februára 2003)

Deviate všeobecné zhromaždenie Pontifikálnej akadémie pre život sa konalo vo Vatikáne od 24. do 26. februára 2003. Tento rok bolo venované kľúčovej téme, ktorá má silný sociálny impakt.

Je evidentné, že zvlášť v posledných desaťročiach sa biomedicína rozvinula nevídaným spôsobom pomocou enormného pokroku v technológii a informatike, ktoré značne rozšírili možnosti experimentovania na živých organizmoch a zvlášť na ľudských jedincoch. K prelomovým zmenám došlo napríklad v oblasti genetiky, molekulárnej biológie ako aj v transplantáciách a neurologických vedách.

Dnes viac ako kedykoľvek predtým zohráva biomedicínsky výskum hlavnú úlohu v pokroku medicíny, ako zdôraznil aj Svätý Otec: „Je zrejmé, že zlepšenie v liečbe ochorenia závisí na pokroku vo výskume“.

V súčasnosti vyvolá každý nový objav v biomedicíne „kaskádový“ efekt a otvorí mnoho nových možností pre diagnostiku a liečbu mnohých patologických stavov, ktoré stále nie sú liečiteľné.

Neustále zlepšovanie technických možností zasahovania do ľudského organizmu, do iných živých organizmov a navodenie rozhodujúcich a trvalých efektov si zjavne vyžaduje, aby vedci a spoločnosť ako celok prejavovali čoraz väčšiu zodpovednosť primeranú ich schopnostiam. Z toho vyplýva, že experimentálne vedy a samotná biomedicína musia byť riadené smerom k definovaným cieľom a musia byť uvedené do dialógu so svetom hodnôt.

Primárnym faktorom tohto kontinuálneho procesu „etickej orientácie“ je bezpochyby ľudský jedinec. V neviditeľnej jednote tela a duše je človek charakterizovaný schopnosťou slobodnej voľby a zodpovednosťou za ciele svojej činnosti ako aj za prostriedky, ktorými ich dosiahne. Jeho horiaca túžba hľadať pravdu, ktorá patrí k jeho povahe a jeho špecifické poslanie nachádza pomoc v Pravde samotnej, v Bohu, ktorý prichádza v ústrety potrebám človeka a odhaľuje mu tvár prostredníctvom stvorenia a ešte priamejšie, prostredníctvom zjavenia. Takto Boh uprednostňuje a podporuje úsilie ľudského intelektu a umožňuje ľudskej bytosti rozpoznať množstvo „semien pravdy“ prítomných v realite a nakoniec, vstúpiť do spoločenstva s pravdou samotnou, ktorou je On.

V princípe teda neexistuje etická hranica poznania pravdy, to znamená, že nie sú „bariéry“ za ktorými je ľudskej bytosti zakázané využiť svoju kognitívnu energiu: Svätý Otec múdro definoval ľudskú bytosť ako „toho, kto hľadá pravdu“, ale na druhej strane existujú presné etické limity pre spôsob, akým človek pri hľadaní pravdy účinkuje, keďže

„čo je technicky možné, nemusí byť morálne prijateľné“. Je to preto etická dimenzia človeka, ktorú aplikuje v konkrétnej situácii prostredníctvom jeho svedomia, ktoré poznamenáva existenčnú dobrotu jeho života.

Pri predurčení na výskum a poznávanie objektívnej pravdy v každom stvorení, zvláštna úloha pripadá vedcom v oblasti biomedicíny, ktorí sú povolani pracovať pre dobro a zdravie ľudských jedincov. Konečným cieľom každej vedeckej aktivity v tejto oblasti musí byť dobro človeka. Prostriedky, ktoré sa použijú, musia úplne rešpektovať dôstojnosť každého človeka, jeho právo na život a jeho podstatnú telesnú integritu.

Na obranu proti falošnému obvineniu alebo nedorozumeniu zopakujeme spoločne s Pápežom Jánom Pavlom II, že: „Cirkev rešpektuje a podporuje vedecký výskum, ktorý má pravú humánnu orientáciu, vyhýbajúc sa akejkolvek forme inštrumentalizácie a deštrukcie ľudskej bytosti a oslobodzujúc sa zo zotročenia politickými a ekonomickými záujmami“.

Z tohto pohľadu treba vyjadriť najväčšiu možnú vďaku tisícom doktorov a vedcov z celého sveta, ktorí šľachetne a profesionálne venujú svoju energiu každý deň službe trpiacim a liečbe chorôb. Pápež pripomína, že „Všetci, veriaci aj neveriaci, oceňujú a vyjadrujú úprimnú podporu tým úsiliam biomedicínskej vedy, ktoré nás nielen oboznamujú so zázrakmi ľudského tela, ale tiež odporúčajú vhodné štandardy zdravia a života pre ľudí našej planéty“.

Z dôvodov, ktoré sme už spomínali, môžeme a musíme hovoriť o etike biomedicínskeho výskumu, ktorý sa rozvinul a prejavil v posledných 30 rokoch. Kresťanské myslenie tiež prispelo k tomuto rozvoju tým, že uviedlo niektoré nové problémy vo svetle originálnej antropologickej vízie. Z historického hľadiska môžeme citovať prinajmenšom dve témy ako príklady etického postoja kresťanského spoločenstva k svetu biomedicínskeho výskumu: výzvu na rešpekt voči osobe, ktorá je predmetom výskumu, zvlášť v prípade keď nejde priamo o terapeutický výskum a dôraz na úzke spojenie medzi vedou, spoločnosťou a jedincom.

Takže, pri plánovaní biomedicínskeho výskumu, ktorý bude rešpektovať skutočné dobro ľudského jedinca, je nevyhnutné dosiahnuť synergiu rozličných disciplín prostredníctvom integratívnej metodológie, ktorá vezme do úvahy komplexnú jednotu ľudskej bytosti. Na tento účel sa zdá byť vhodná tzv. „triangulárna metóda“. Je rozdelená do troch štádií: (1) odkrytie biomedicínskych dát; (2) vyšetrenie dôsledkov pre ľudského jedinca a rozoznanie hodnôt, ktoré prinášajú; (3) vypracovanie etických noriem, ktoré môžu riadiť prácu tých, ktorí sa zúčastňujú na danej situácii, v súlade s významom a hodnotami identifikovanými predtým.

Ďalšou témou, ktorá je veľmi významná v kontexte biomedicínskeho výskumu je určite terapeutické a neterapeutické experimentovanie posudzované z perspektívy jeho aplikácie na ľudského jedinca. Obsa-

huje mnoho problematických aspektov vedeckej aj etickej povahy. Je napríklad nezanedbateľné od výskumníkov podieľajúcich sa na experimentálnom projekte požadovať vysoký profesionálny štandard a prijatie metodológie, ktorá je rigorózna v určovaní a uplatňovaní procedurálnych kritérií. Okrem toho je eticky nevyhnutné, aby si osoba uskutočňujúca experiment ako aj spolupracovníci udržali totálnu osobnú aj profesionálnu nezávislosť voči finančným, ideologickým, politickým a iným záujmom bez ohľadu na cieľ.

Okrem toho chceme potvrdiť potrebu uskutočňovať dostatočné experimentovanie na zvieratách pred klinickou experimentálnou fázou (teda aplikáciou na ľudských jedincoch), ktoré umožní vedcom nadobudnúť pokrok v poznaní možných poškodení a rizík a garantovať bezpečnosť zúčastnených ľudských subjektov. Prírodzene, experimentovanie na zvieratách musí byť uskutočňované tak, aby sa dodržali prísne etické normy na najväčšiu možnú ochranu použitých druhov.

Špeciálnu pozornosť treba venovať zaobchádzaniu s ľudskými subjektmi výskumu, ktoré sú zvlášť zraniteľné v súvislosti so životným štádiom, ako jasne ilustruje príklad ľudských embryí. Kvôli chúlостivému štádiu ich vývinu, experimentovanie na nich vo svetle dnešných technologických možností by obsahovalo priveľmi vysoké a preto eticky neprijateľné riziko spôsobenia ireverzibilného poškodenia a dokonca smrti.

Aj prístup, ktorý sa snaží o legitímnosť zachovania fyzickej a genetickej integrity ľudských jedincov v embryonálnom štádiu až kým nebudú zničení, ak to bude potrebné v záujme iných ľudských jedincov je tiež úplne neakceptovateľný. Nie je morálne prípustné konať zámerne zlo, aj keď je to s cieľom, ktorý je sám o sebe dobrý.

Navyše, mali by sme brať na vedomie, že hoci si ľudský jedinec v embryonálnom štádiu zasluhuje taký rešpekt ako každý človek, ľudské embryá nie sú subjektmi, ktoré by mohli dať osobný súhlas na experimentovanie, ktoré ich vystavuje hrubému riziku bez osohu akéhokoľvek terapeutického efektu pre nich samých. Preto, žiadne experimentovanie s ľudským embryom, ktorého cieľom nie je prospech pre jeho/jej vlastné zdravie, nemôže byť považované za morálne prípustné.

Súčasný proces postupnej globalizácie, ktorý zasahuje celú planétu a ktorého dôsledky nie sú vždy pozitívne, nás núti nazerať na biomedicínsky výskum v súvislosti s jeho sociálnymi, politickými a ekonomickými implikáciami.

Vzhľadom na vzrastajúcu limitáciu zdrojov, ktoré sú dostupné pre rozvoj biomedicínskeho výskumu, je nevyhnutné venovať veľkú pozornosť dosiahnutiu spravodlivej distribúcie medzi rôznymi krajinami, pričom treba vziať do úvahy životné podmienky v rozličných častiach sveta a naliehavosť primárnych potrieb najchudobnejších a najviac trpiacich ľudí. To znamená, že všetci majú mať garantované podmienky a minimálne prostriedky tak, aby mohli pocítiť prínosy z výskumu a rozvíjať a podporovať endogénnu výskumnú kapacitu.

Na legislatívnej úrovni, znovu vyjadrujeme odporúčanie a nádej na príchod medzinárodnej legislatívy s unifikovaným obsahom, založenej na hodnotách vrytých v povahe ľudskej bytosti. Týmto spôsobom by sme sa mohli vyhnúť rozporom, ktoré často umožňujú zneužitie a vykorisťovanie jednotlivcov ako aj celého ľudstva.

Nakoniec, pri rozpoznaní enormného vplyvu masmédií na formovanie verejného názoru a dôležitej úlohy, ktorú hrajú v inšpirovaní širšej verejnosti, pri očakávaniach a túžbach viac či menej opodstatnených, je stále dôležitejšie, aby tí, ktorí sú v sektore, ktorí si zvolili zaoberať sa biomedicínskym sektorom a bioetikou, boli správne trénovaní vo vedeckej aj etickej oblasti, aby boli schopní prezentovať fakty v jednoduchom a koncíznom jazyku bez zmätku a nesprávnej interpretácie.

Záverom, Pontifikálna akadémia pre život si s veľkým entuziazmom a hlbokým zmyslom pre zodpovednosť želá obnoviť svoj záväzok a zasvätenie dôvodom života, v úprimnej a úctivej spolupráci so všetkými, ktorí sú zapojení do biomedicínskeho výskumu, ako povedal sám Pápež v jeho prejave pre Pontifikálnu akadémiu pre život: „V oblasti biomedicínskeho výskumu, Akadémia pre život môže byť referenčným a osvetovým centrom nie len pre katolíckych výskumníkov, ale pre všetkých, ktorí túžia pracovať v tejto oblasti biomedicíny pre skutočné dobro každého ľudského jedinca“. Princiálnou úlohou Akadémie je neustále prístupňovať Cirkvi, spoločnosti na každej úrovni a zvlášť vedeckej komunite jej vlastnú štatutárnu službu na štúdium, tvorbu a informácie, v úsilí identifikovať a poukázať na hodnoty zakorenené v dôstojnosti človeka, ktoré sú nenahraditeľné, ak sa usilujeme o skutočné dobro každého človeka a celého človeka, s cieľom dedukovať z nich etické direktívy, ktoré môžu viesť všetkých v tejto oblasti pri ich každodennom úsilí.

Z angličtiny preložila Silvia Pastoreková.